İbn Ved'ân'ın amcası Ebü'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah ondan çalarak üzerinde bazı değişiklikler yapmış, İbn Ved'ân da eseri amcasından dinleyerek rivayet etmiştir (İbnü'l-Cevzî, XVII, 71). *el-Erbaʿûne'l-Vedʿâniyye*'nin ve Abdülazîz b. Ahmed el-Bârcîlgî (ö. 750/1349) tarafından yapılan şerhinin çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası vardır (Kettânî, s. 204; Brockelmann, *GAL*, I, 435; *Suppl.*, I, 602). Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî tarafından neşredilen eseri (*Mecmûʿu'l-erbaʿîn* içinde, Kahire 1952, s. 325-340) Sultan Ahmed Camii başimamı Mehmed Şefik Arvâsî tahkik ederek önce Arapça metnini neşretmiş (İstanbul 1965), ardından kitabı Türkçe tercümesi ve şerhiyle birlikte yeniden yayımlamıştır (İstanbul 1965). Ali Hasan Ali Abdülhamîd de önemli dipnotları ilâve ederek risâlenin yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1407/1987).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ved'ân, *el-Erbaʿûne'l-Vedʿâniyyetü'l-mevżûʿa* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, s. 13-22; Semʿânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 580; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XVII, 71; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, III, 356; a.mlf., *el-Kâmil*, X, 327; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, XIX, 164-167; a.mlf., *Mîzânü'l-iʿtidâl*, III, 657-659; a.mlf., *Târîḫu'l-İslâm: sene 491-500*, s. 199-201; a.mlf., *el-Muġnî*, II, 618; Safedî, *el-Vâfî*, IV, 141-142; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 305-306; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 60, 175;

ABDULLAH b. VEHB el-MISRÎ

عبد الله بن وهب المصري

bk. İBN VEHB

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden, fakih ve muhaddis.

İBN VEHB

(ابن وهب)

Ebû Muhammed Abdullāh b. Vehb b. Müslim el-Fihrî el-Mısrî (ö. 197/813)

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden, fakih ve muhaddis.

125 (743) yılında Kahire'de doğdu. Benî Fihr kabilesinin mevâlîsindendir. On yedi yaşlarından itibaren ilim tahsiline başladı. İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdülazîz el-Mâcişûn, İbn Cüreyc, Hayve b. Şüreyh, İbn Lehîa, Hanzale b. Ebû Süfyân el-Cumahî, Üsâme b. Zeyd el-Leysî gibi âlimlerden ders aldı. Nâfi' b. Abdurrahman'dan arz yoluyla kıraat öğrendi. Döneminde Medine'nin en büyük âlimi sayılan İbn Şihâb ez-Zührî'nin yirmi kadar talebesiyle, ayrıca tâbiîn devri âlimlerinden bazılarıyla görüştü. Ders aldığı veya hadis dinlediği 400 civarındaki hocası arasında, ilk olarak 144 (762) yılında hac vazifesini yerine getirirken karşılaştığı ve ölümüne kadar irtibat halinde bulunduğu İmam Mâlik ile Leys b. Sa'd'ın özel bir yeri vardır. Bir rivayete göre yirmi dört, diğer bir rivayete göre ise otuz altı defa hacca gitmiş ve her defasında İmam Mâlik'le görüşmüştür. Kendisine gelen hadisleri İmam Mâlik ve Leys b. Sa'd'a arzederek onların değerlendirmesine itibar etmiştir. Bu sebeple kaynaklarda, "Allah beni İmam Mâlik ve Leys ile kurtarmış olmasaydı mutlaka sapıklığa düşerdim" dediği, İmam Mâlik'in kendisine iltifat ettiği, âdeti olmadığı halde ona mektup yazarak bilgisine başvurduğu ifade edilmektedir. İbn Vehb, İmam Mâlik'in görüşlerini iyi bilen âlimlerden biridir. Nitekim İmam Mâlik vefat ettikten sonra bir meselede onun görüşü konusunda ihtilâf çıktığında Medineliler ya İbn Vehb'e mektup yazarlar veya Medine'ye gelmesini beklerlerdi. Bazıları, onun Mâlikî mezhebini tedvin eden İbnü'l-Kāsım'dan daha iyi fıkıh bildiğini ileri sürerken öğrencilerinden Asbağ b. Ferec de İmam Mâlik'in öğrencileri içinde sünnet ve âsârı en iyi bilen kişinin İbn Vehb olduğunu söylemektedir.

İbn Vehb'den Abdurrahman b. Mehdî, Asbağ b. Ferec, Hâris b. Miskîn, Abdullah b. Abdülhakem, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, Ahmed b. Îsâ et-Tüsterî, Rebî' b. Süleyman el-Murâdî, Rebî' b. Süleyman el-Cîzî, Harmele b. Yahyâ, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve Sahnûn gibi âlimler hadis okumuş, hocaları Leys b. Sa'd ve İmam Mâlik de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis bilgisine duyulan güven sebebiyle derslerine büyük rağbet gösterilmiş, hatta bir defasında meydana gelen izdiham yüzünden İbn Vehb yaralanmış ve bir daha hadis rivayet etmeyeceğine yemin etmiş, ancak daha sonra keffâret ödeyerek derslerini sürdürmüştür. İbn Vehb 25 Şâban 197 (1 Mayıs 813) tarihinde Kahire'de vefat etti. 195 veya 196'da öldüğü de kaydedilmektedir.

Takvâ sahibi olarak tanınan İbn Vehb'in hayatını ribâtlarda cihad etmekle, ayrıca öğretimle ve hacla geçirdiği kaydedilir. Bir ara kendisine teklif edilen kadılığı reddetmesinin temelinde onun bu kişiliğinin etkisini görmek mümkündür. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Adî ve Zehebî gibi hadis münekkitleri tarafından sika kabul edilmekle beraber bazıları onun zayıf kişilerden hadis rivayet ettiğine dikkat çekmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, İbn Vehb'in sâlih bir âlim, fakih ve çok bilgili bir kişi olduğunu söylerken Ebû Zür'a er-Râzî onun rivayet ettiği 30.000 hadisi incelediğini, bunların içinde mevzû hadis bulunmadığı gibi münker bir hadise bile rastlamadığını, Zehebî de onun hüccet, hâfız ve müctehid bir âlim olduğunu belirtir.

Kıraat, tefsir, hadis, fıkıh ve tarih konularında devrinin önde gelen âlimlerinden sayılan ve "dîvânü'l-ilm" olarak nitelendirilen İbn Vehb, özellikle Mısır ve Hicaz bölgesinin hadislerini toplamaya gayret göstermiş, bunların müsned ve maktûlarını hem cemetmiş hem ezberleyip tasnif etmiştir. İbnü't-Taberî Hicaz, Şam ve Mısır bölgesindeki hadisleri ondan daha iyi bilen birini görmediğini söylemektedir. İbn Vehb'in 100.000'i aşkın hadisi şifahî olarak rivayet ettiği ve eserlerinde 20.000 civarında hadis topladığı belirtilmektedir.

Eserleri. 1. *el-Câmiʿ fi'l-ḥadîs̱*. İbn Vehb'in rivayet ettiği çeşitli konulara dair hadislerin yer aldığı bu eserin günümüze ulaşan ve yalnız birkaç bölümünü ihtiva eden Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'deki nüshası (Hadis, nr. 2201) önce J. David - Weill tarafından açıklamalarla birlikte (I-II, Kahire 1939-1948), daha sonra da Mustafa Hasan Hüseyin Muhammed Ebü'l-Hayr tarafından hadisleri tahrîc edilerek (I-II, Demmâm 1416/1996) yayımlanmıştır. Bu neşirde tesbit edilen rivayet sayısı 717'dir. Eserin bir bölümü de Chester Beatty Library'de (nr. 3497) bulunmaktadır. Şam'da Dârül-kütübi'z-Zâhiriyye'de mevcut (Mecmû', nr. 40, vr. 156-171) *el-Müsned* adını taşıyan yazma da bu eserin bir parçası olmalıdır. 2. *Tefsîrü'l-Ḳur'ân*. İbn Vehb'in tefsirle ilgili rivayetleri derlediği bu eserdeki malzemenin müsnede benzer bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. İbn Vehb'in rivayetleri ayrıca birçok tefsirde yer almıştır. Esere ait küçük bir kısmın Kayrevan'da el-Mektebetü'l-atîka'da bulunan nüshası, Miklos Muranyi tarafından rivayet ve râvileriyle ilgili kaynaklar gösterilmek suretiyle, Kur'an ilimlerine dair bölümle (*al-Ǧāmi: Tafsīr al-Qur'ān [Die Koranwissenschaften]*, Wiesbaden 1992) tefsir bölümü (*al-Ǧāmi: Tafsīr al-Qur'ān [Die Koranexegese]*, I-II, Wiesbaden 1993-1995) ayrı ayrı neşredilmiştir. 3. *Kitâbü'l-Ḳader ve mâ verede fî ẕâlike mine'l-âs̱âr*. Kaderle ilgili yirmi hadis ve altı haberin Kaderiyye'ye reddiye amacıyla bir araya getirildiği eser Abdülazîz Abdurrahman Muhammed el-Useym tarafından yayımlanmıştır (Mekke 1406/1986). İbn Vehb'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Muvaṭṭa'ü'l-kebîr*, *el-Muvaṭṭa'ü'ṣ-ṣaġîr*, *Kitâbü'l-Cenâ'iz*, *Kitâbü Aḥvâli'l-ḳıyâme*,

Kitâbü'l-Bey'a, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'l-Meğāzî, Kitâbü'r-Ridde, Tefsîru Ġarîbi'l-Muvaṭṭa', el-Mücâlesât 'an Mâlik.

Abdullah b. Abdülhakem, *el-Muḫtaṣarü'l-kebîr fi'l-fıḳh* adlı eserinde hocası İbn Vehb ile Eşheb el-Kaysî, İbnü'l-Kāsım ve kendisinin İmam Mâlik'ten rivayet ettikleri 18.000 civarında meseleyi toplamış, Hâris b. Miskîn de İbn Vehb ile Eşheb ve İbnü'l-Kāsım'ın ittifak halinde bulundukları görüşlere dair bir eser yazmıştır. İbn Beşkuvâl, İbn Vehb'in rivayetleriyle ilgili *Aḫbâru İbn Vehb* adlı bir risâle kaleme almış (İspanyolca tercümesiyle birlikte nşr. Manuela Marin, *al-Qantara*, X [Madrid 1989], s. 385-403), Ahmed Zünnûreyn Ahmed el-Cükenî de Câmiatü Ümmülkurâ'da *Merviyyâtü 'Abdillāh b. Vehb el-Mıṣrî fi's-Süneni'l-erba'* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (I-II, Riyad 1416/1995).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭa', "Büyû'", 1; İbn Vehb, *el-Câmi'* (nşr. J. David-Weill), Kahire 1939, neşredenin girişi, I, s. XII-XIX; *a.e.* (nşr. Mustafa Hasan Hüseyin – Muhammed b. Ebü'l-Hayr), Demmâm 1416/1996, neşredenlerin girişi, I, 12-32; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VII, 58; Halîfe b. Hayyât, *eṭ-Ṭabaḳāt* (Zekkâr), II, 765; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, V, 218; İclî, *es-Siḳāt*, VII, 346; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, V, 189-190; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 1518-1521; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 252; İbn Abdülber, *el-İntiḳā'*, Kahire 1350, s. 48-50; Şîrâzî, *Ṭabaḳātü'l-fuḳahâ'*, s. 150; Kādî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Abdülkādir es-Sahrâvî), Muhammediye 1402-1403/1982-83, III, 228-243; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), X, 40-41; a.mlf., *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*, IV, 313-314; Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, I, 304-306; a.mlf., *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 521-523; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 223-234; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müẕheb*, I, 413-417; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-Nihâye*, I, 463; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 440; II, 1907; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 257, 948; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 438; Sezgin, *GAS*, I, 446; Elbânî, *Maḫṭûṭât*, s. 355; M. Cebr Ebû Sa'de, *İbn 'Abdilḥakem el-mü'erriḫ ve kitâbühû Fütûḥu Mıṣr ve aḫbâruhâ*, Kahire 1399/1979, s. 95-96; C. Avvâd, *Aḳdemü'l-maḫṭûṭâti'l-'Arabiyye fî mektebâti'l-'âlem*, Bağdad 1982, s. 211; G. H. A. Juynboll, *Muslim Tradition*, Cambridge 1985, s. 114-118; M. Muranyi, *Dirâsât fî meṣâdiri'l-fıḳhi'l-Mâlikî* (trc. Ömer Sâbir Abdülcelîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 58, 146; J. David-Weill, "Note sur un manuscrit malékite de Abd-Allah Ibn Wahb Ibn Muslim al-Fihri al-Qurashî", *Mélanges Maspéro*, III (1935-40), s. 177-183; a.mlf., "Ibn Wahb", *EI²* (İng.), III, 963; M. Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, "'Abdüllah b. Vehb el-Mıṣrî: ḥayâtühû ve mekânetühü'l-'ilmiyye", *Mecelletü'l-mü'erriḫi'l-'Arabî*, sy. 34, Bağdad 1987, s. 232-242; Abdurrahim Güzel, "Abdullah b. Vehb el-Kureşî ve Kitâbühü'l-Kader İsimli Eseri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Kayseri 1991, s. 371-384; Adolf Grohmann, "J. David Weill, Le Djami d'Ibn Wahb", *IQ*, I/1 (1954), s. 58-60.

SAFFET KÖSE

İBN VEHBÂN
(ابن وهبان)

Ebû Muhammed Emînüddîn Abdülvehhâb b. Ahmed b. Vehbân ed-Dımaşkī (ö. 768/1367)

Hanefî fıkıh âlimi.

730'dan (1329) önce Hama'da doğdu. Burada ve Dımaşk'ta öğrenim gördü. İbnü'l-Fasîh, Bahâeddin el-Mısrî, Sadreddin İbn Mansûr ve Ebü'l-Abbas Şehâbeddin el-Ayıntâbî'den ders aldı. Dımaşk'ta çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Fıkıh ve usulü, Arap dili, lugat, edebiyat ve kıraat alanlarında adını duyurdu. 760 (1359) yılında Hama kadılığına tayin edildi. 762'de (1361) görevinden alındıysa da ertesi yıl tekrar aynı göreve getirildi ve Zilhicce 768'de (Ağustos 1367) vefatına kadar bu görevini sürdürdü. İbn Habîb ve İbn Tağrîberdî diğer kaynakların aksine ondan kādılkudât diye söz ederler ki muhtemelen kadılıkla da bu görev kastedilmiştir.

Eserleri. 1. *Ḳaydü'ş-şerâ'id ve naẓmü'l-ferâ'id (Manẓûmetü İbn Vehbân, el-Manẓûmetü'l-Vehbâniyye)*. Müellifin şöhretine vesile olan fıkha dair bir eserdir. "Râ" kafiyeli olup tavîl bahrinde yazılan eser *el-Hidâye*'nin tertibine göre düzenlenmiştir. Birçok yazma nüshası mevcut olup (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 352/2, vr. 55-84, nr. 1188, 1196; Cârullah Efendi, nr. 892, 30 varak; Âşir Efendi, nr. 122, 31 varak; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1169, vr. 61-87) Muhibbüddin el-Alvânî'nin *el-Manẓûmetü'l-Muḥibbiyye* adlı eseriyle birlikte basılmıştır (Kahire 1296). **2.** *'İḳdü'l-ḳalâ'id fî ḥalli Ḳaydi'ş-şerâ'id*. Bir önceki eserin şerhi olup çeşitli nüshaları mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Yahyâ Tevfik, nr. 1437, 347 varak, Süleymaniye, nr. 507, 274 varak, Lâleli, nr. 1038, 1039, 1040, 1048, Esad Efendi, nr. 757; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1648). İzzeddin İbnü'l-Furât eseri *Nuḫbetü'l-fevâ'id min 'İḳdi'l-ḳalâ'id* adıyla ihtisar etmiş (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1865; Brockelmann, *GAL*, II, 95; *Suppl.*, II, 888; Muhammed Mutî' el-Hâfız, II, 180). Seriyyüddin İbnü'ş-Şıhne el-Halebî de şerhin eksiklerini tamamlayıp bazı zor beyitleri değiştirmek suretiyle İbn Vehbân'ın manzumesini *Tafṣîlü 'iḳdi'l-ferâ'id bi-(ve) tekmîli Ḳaydi'ş-şerâ'id* adıyla şerhetmiştir. Çok tutulan bu şerhin Köprülü Kütüphanesi'ndeki (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 595) müellif hattı nüsha başta olmak üzere birçok yazması bulunmaktadır (meselâ Manisa İl Halk Ktp., nr. 5508; TSMK, III. Ahmed, nr. 1144; Kütahya Vahîd Paşa Ktp., nr. 1105; DİB Ktp., nr. 99; İÜ Ktp,. AY, nr. 3232; Edirne Selimiye Ktp., nr. 761; Çorum İl Halk Ktp., nr. 1319, 1494; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 416; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 848, Esad

İbn Vehbân'ın *Ḳaydü'ş-şerâ'id ve naẓmü'l-ferâ'id* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 352/2)

